

“Jeg sad i Dag for Photographen”

“Jeg sad i Dag for Photographen”

- 20 portrætter af H.C. Andersen

H.C. Andersen og den fotografiske teknik

Da Niépce og Daguerre den 7. januar 1839 havde forelagt deres opfindelse af den fotografiske teknik for det franske videnskabsakademi, bredte nyheden sig på rekordtid. Knap en måned efter skrev H.C. Andersen begejstret til Christian Høegh-Guldberg, sin aldrende velgører fra Odense:

“Hvad siger De til Daguerres Opfindelse? Jeg er henrykt derover, hvor let vil man nu ikke kunne forskaffe sig af de berømteste Stater, Billeder af Landenes skønneste Steder! Da Sollyset i en tropisk Natur har en saa hurtigvirkende Kraft, at selv bevægelige Gjenstande inddrikkes i Pladen, har jeg megen Tro til, at det nyligt opfundne Siderallys maa kunne anvendes istedetfor Solen, eller at Huulspeile kunne slibes, der samle vor Sols Straaler og kaste disse over et Ansigt eller en Gjenstand af den Størrelse, saa at vi her see samme Virkning, som om Experimentet skete i Afrika. O, vor Tid er Opfindelsernes Guldalder!”¹

Som det fremgår af citatet, er H.C. Andersens begejstring karakteristisk for, hvordan

han i det hele taget modtog og opfattede de teknologiske landvindinger, som hans samtid kunne byde på. Lige så karakteristisk er det, at han uforskrækket kastede sig ud i at afprøve de ny teknikkers muligheder, om så det gjaldt jernbanen, telegrafene – eller fotografiet.

Digterens fascination var stor, hvad denne opfindelse angik, fordi han selv var et så udpræget visuelt menneske. Det afspejler sig i den malende og billedfremkaldende anvendelse af sproget i hans brev, ligesom det fremgår af hans digteriske virksomhed og hans billedkunst i det hele taget: Papirklippene, collagerne og tegningerne. Derfor kan det også for eftertiden undre – og ærgre – en lille smule, at digteren så vidt vides aldrig fik mod på selv at stå bag kameraet: Gad vide, hvilke fantastiske fotografier, der kunne være kommet ud af det?

Til gengæld fik H.C. Andersen rig lejlighed til at stå foran kameraet. Fascinationen af det nye medie udmøntede sig i, at han i fotografiets barndom blev en af de hyppigst affotograferede personer. Han brugte gerne at forære sine fotografiske portrætter væk,

typisk i form af visitkort, hvoraf mange bærer hans signatur, gerne med en sentens anført på bagsiden. Denne interesse og lyst til at blive fotograferet blev med tiden noget, som omgivelserne morede sig over; mange gjorde nar af den forfængelighed, de så portrætterne som udtryk for – blandt dem også den jævnaldrende ven, etatsråd Edvard Collin (1808-96), der var søn af H.C. Andersens velynder og tidligere formynder, Jonas Collin den ældre.

H.C. Andersens Hus og portrætfotografierne

Drillerierne til trods fik Edvard Collin hurtigt en forståelse for portrætfotografiernes værdi og begyndte selv at samle på dem. H.C. Andersens Hus erhvervede allerede i 1906, to år før åbningen af museet og som led i den allerførste indsamling af genstan-

Et udsnit af samlingen af originale portrætfotografier, som de præsenterede sig i auktionskataloget i februar 2007. Foto: Bruun Rasmussen Kunstauktioner 2007.

de, ikke mindre end 62 forskellige fotografiske portrætter af digteren fra den da afdøde Edvard Collins svigerdatter. De 62 fotografier, som havde tilhørt den collinske familie, befandt sig i to rammer og havde været udstillet på den danske stand ved Verdensudstillingen i Chicago i 1893. De fotografiske portrætter af H.C. Andersen er med Edvard Collins ord et enestående monument, der bringer os tæt på mennesket H.C. Andersen, og vennen bestræbte sig da også på at gøre sin portrætsamling så stor som mulig – ligesom museet har gjort det lige siden. Den collinske samling af portrætfotografier af H.C. Andersen udgør grundstammen i museets samling af originale, samtidige portrætter af digteren – en samling, der med tiden er vokset betydeligt og indtil for nylig omfattede knap 400 fotografiske portrætter. Dermed er samlingen uden sammenligning den største af sin slags. Alligevel er der stadig enkelte huller i den: Portrætfotografier af H.C. Andersen, som vi kender udseendet af, men som ikke er repræsenteret i vores samling, optagelser, vi fra optegnelser ved, har fundet sted, men som vi ikke kender det færdige resultat af – og givetvis også optagelser, vi hverken kender af omtale eller udseende.

Derfor blev vores interesse også straks vakt, da vi i kataloget for Bruun-Rasmussens auktion 768 kunne læse os til, at 20 originale portrætfotografier af digteren skulle under hammeren den 26. februar 2007.

Erhvervelsen – et drama!

Af katalogets beskrivelse kunne vi hurtigt udlede, at fire af de portrætfotografier, der skulle på auktion, slet ikke var repræsenteret i vores samling. Dertil kom, at flere af fotografierne var signerede eller havde finurlige kommentarer på bagsiden. Desuden kunne vores gode samarbejdspartner fra Det Kongelige Bibliotek, Tove Thage, der var i færd med at lægge sidste hånd på sit værk *Fotografernes H.C. Andersen*, beskrive samlingen som helt enestående, usædvanligt velbevaret – og med oprindelse fra den collinske familie. Det var med andre ord helt oplagt, at vi skulle søge at sikre, at denne samling kunne føjes til og komplettere den offentlige samling i H.C. Andersens Hus, hvis grundstamme oven i købet havde samme proveniens.

Samlingen blev i kataloget vurderet til 15.000–20.000 kr. Da Odense Bys Museer kun har beskedne midler til rådighed til erhvervelser, besluttedes det at ansøge Kulturarvsstyrelsens Hastesum om tilskud. Glæden var stor, da vi den 12. februar modtog besked om, at Kulturarvsstyrelsen havde besluttet at imødekomme ansøgningen med op til 20.000 kr. Med dette beløb og et påregnet eget bidrag fra den slunkne erhvervelseskonto på omkring 5.000 kr. om ikke i lommen så dog i ryggen var vi godt klædt på til at byde på billederne, mente vi – også selv om vi nok var klar over, at vurderingen måske var i den lave ende.

Men det var slukørede repræsentanter for Odense Bys Museer, der tog hjem fra Bredgade i København den 26. februar 2007. Kun få gange nåede den udsendte medarbejders hånd at løfte sig i vejret, før løbet var kørt, og andre opkøbere via telefoniske bud kappedes om at overbyde hinanden. Samlingen blev solgt til hammerslag 70.000 kr. ekskl. auktionsomkostninger og afgift.

Selvom alt håb umiddelbart syntes ude, viste der sig kort efter en beskedne chance for at sikre samlingen på offentlige hænder: Vi erfarede nemlig efterfølgende, at Kulturværdiudvalget umiddelbart inden auktionen havde meddelt auktionshuset forbehold for fotografierne. Forbeholdet var begrundet af samlingens egenart: Et af dens oprindelige positiv-aftryk (også kaldet vintageaftryk) var hidtil eneste kendte af sin art, ligesom flere af de andre vintageaftryk kun kendtes i meget slidte og afblegede eksemplarer. Forbeholdet gjaldt, at fotografierne ikke måtte udføres til udlandet uden særlig tilladelse fra Kulturværdiudvalget. Måske var køberen udenlandsk? Måske ville tilladelse til udførsel ikke blive givet? Og måske ville køberen så sælge fotografierne videre til Kulturværdiudvalget? Det var mange måske'er at forlade sig på – og i første omgang var der ikke andet at gøre end at afvente, at der skulle dukke nye oplysninger op.

I slutningen af marts modtog Kulturværdiudvalget nyt: Køberen var fra udlandet og ansøgte om udførselstilladelse for fotografierne. Det var godt nyt, at køberen var udlænding, i den forstand, at det åbnede mulighed for, at der ville blive nedlagt forbud mod at føre billederne ud af landet, og at køberen derfor – måske – ville lade købet gå videre til udvalget.

I Odense holdt vi vejret: Men vi gjorde også mere end det. For skulle udfaldet af sagsbehandlingen i Kulturværdiudvalget blive et udførselsforbud, så krævedes det, at forbudet efterfulgtes af et overtagelsestilbud til køberen, til hammerslagsprisen vel at mærke. Og den var jo højere, end Odense Bys Museer umiddelbart kunne betale. Derfor måtte vi søge Kulturarvsstyrelsen (KUAS) om supplerende tilskud til den mulige erhvervelse af fotografierne.

Alt syntes at flaske sig for os på bedste vis, da vi i maj modtog glædelige nyheder: KUAS gav tilsagn om supplerende tilskud, og Kulturværdiudvalget havde besluttet at nedlægge udførselsforbud for fotografierne. Vejen var altså beredt: Men endnu en gang måtte vi væbne os med tålmodighed og vente i spænding, for nu havde den udenlandske køber tre måneders frist til at afgøre, om vedkommende ville tage imod udvalgets købstilbud, eller om sagen skulle føjes til den heldigvis meget beskedne, men ikke desto mindre triste, mængde af såkald-

te “bankboks-sager”: Sager, hvor en udenlandsk køber af danske kulturarvsværdier belagt med udførselsforbud vælger at lade værdierne deponere i en bankboks i Danmark. Og dermed sager, hvor værdierne ikke kommer offentligheden til gavn.

Gudskelov gik det ikke så galt. Efter tre måneders spændt venten modtog vi i september 2007 den glædelige meddelelse, at den udenlandske køber var indstillet på at videresælge fotografierne. Vi kan kun gisne om, hvilke overvejelser og spekulationer, køberen har haft forud for sin beslutning. Men under alle omstændigheder må vi konstatere, at det er med velberåd hu, at lovgivningen i disse sager levner både betænkningstid og fortrydelsesret til de udenlandske ejere af danske kulturværdier.

Det, der kunne være blevet en gennemført gyser, blev til en solstrålehistorie takket være et samarbejde, en styrelse og et udvalg, der virkelig har udfyldt og opfyldt deres roller i den mildest talt komplicerede proces. Denne erhvervelses forløb er et skoleeksempel på, hvor lykkelig en udgang en erhvervelseshistorie kan få, fordi alt er faldet i hak, og ‘maskineriet’ i Kulturarvsstyrelsen har bevist sin berettigelse. Derfor skal der herfra rettes en stor og varm tak til Kulturarvsstyrelsen, til Kulturværdiudvalget, til Det Kongelige Bibliotek og Tove Thage – og til den udenlandske køber, der traf den ‘rigtige’ beslutning.

Men hvad er det da for nogle portrætfotografier, som den offentlige samling i H.C. Andersens Hus via denne dramatiske erhvervelseshistorie er blevet beriget med? Det skal vi se nærmere på i det følgende, hvor vi præsenteres for ikke mindre end syv fotografers meget forskellige bud på portrætter af den digter, de kendte mere eller mindre indgående.

Theodor Collins H.C. Andersen

Samlingens tidligste optagelse knytter sig finurligt nok også til netop den collinske familie. Der er hele tre aftryk fra denne optagelse i samlingen: To vintageaftryk i visitkort-format samt et senere aftryk, formentlig fremstillet i 1930'erne som postkort.

Edvard Collins lillebror Theodor (1815-1902), søskendeflokkens Benjamin, var læge af uddannelse, men havde taget den nye fotografiske teknik til sig, og tog som autodidakt amatør nogle gode fotografier – deriblandt dette af H.C. Andersen, stående foran et stakit i haven bag Collins Gård i Amaliegade 9 i København. Der har hersket nogen tvivl om dateringen af denne optagelse – i dagbogen noterer H.C. Andersen den 15. marts 1862: “Photographeret af Theodor”, mens hans gode ven Adolph Drewsen (gift med Edwards storesøster Ingeborg) i sine *Optegnelser om H.C. Andersen* daterer optagelsen til den 18. marts:

“18. Marts 1862. Andersen har i den senere Tid været i stadigt godt Lune; i Anl. af hans forestaaende Reise til Spanien (med Jonas Collin) har han lært sig at ryge Cigarrer, fortiden 2 om Dagen, og han gaaer endogsaa rygende paa Gaden. Han har ellers svært ved at komme efter det, især ved at blæse Røgen ud af Munden, og han gjør sære Grimacer under Rygningen; hvorover han maa høre Meget af Th. Collin og mine Sønner. I dag bl[ev] han photographeret

“... han kunde ikke tages af med den i Munden for Grimacernes Skyld...”. På bagsiden af det ene aftryk har digteren selv anført “H.C. Andersen i Collins Have”. Fotograferet den 15. marts 1862 af læge og amatørfotograf Theodor Collin.

her i Haven i Amaliegaden af Th. Collin, medens han røg Cigar, men han kunde ikke tages af med den i Munden for Grimacernes Skyld, hvorfor han har den i Haanden”.²

H.C. Andersen syntes godt om portrættet, trods det at Theodor har fotograferet digteren fra hans venstre side – Andersen syntes selv, at han tog sig bedst ud fotograferet fra den højre, hvorfor langt de fleste portrætter viser ham fra den vinkel – og selvom fotografen “har stillet mig som Gaardsanger”³, som han med blink i øjet skriver i et brev til Henriette Collin, Edwards kone.

Georg E. Hansens H.C. Andersen

Den professionelle fotograf, der tog de fleste billeder af H.C. Andersen – og gjorde det over den længste årrække – var Georg Emil Hansen (1833-91). Han havde lært daguerreotypering hos sin far, Carl Christian Hansen (1809-91), og lærte siden i 1853-54 i Tyskland at fremstille fotografier på papir efter glasnegativer. Han skulle i 1864 opnå den ære at blive dansk hoffotograf. Første gang, H.C. Andersen stod model for Hansen, var i 1860 – sidste gang blev den 26. september 1874.

I den nyerhvervede samling finder vi to eksempler på hans evner udi portrætteringen. Det første af dem stammer som Theodor Collins fra 1862, efter alt at dømme dog fra det senere forår eller sommeren – i

“Gik til Hansen der photographerede mig ... ” H.C. Andersen fotograferet af Georg E. Hansen i det sene forår eller sommeren 1862.

hvert fald inden afrejsen til Spanien. Dagbogen giver to mulige bud: hhv. den 26. april, hvor H.C. Andersen anfører: “Besøg af Dreyschok, Franz Neruda og Rubinstein, de førtes til mig af Winding; de gik med mig til Photographen Hansen”. Og den 19. juli: “Gik til Hansen der photographerede mig; fik 24 Portrætter”.

Fotografiet er helt i overensstemmelse med visitkortfotografets idé: Digteren præsenterer sig med frakke og hat og i høfligt afventende positur, som han kunne tænkes at se ud, når han havde meldt sin ankomst og ventede, mens kortet blev båret ind til herskabet. Billedet har en vellykket komposition, hvor møbler og menneske afbalancerer hinanden, og der er god grund til at antage, at digteren har delt flittigt ud af dette og andre af Hansens optagelser på sin rejse til Spanien.

Samlingens andet eksempel på Hansens Andersen-portrætter er i det såkaldte kabinet-format, der vandt indpas fra omkring 1865 og, som navnet antyder, var beregnet til at blive stillet frem til beskuelse. Det er optaget otte år efter det første, i verandaen på herregården Holsteinborg den 30. juni 1870. Holsteinborg hører, sammen med Basnæs og Glorup, til de herregårde, digteren hyppigst besøgte. Portrættet, hvor digteren sidder med rose i knaphullet og buket i hånden, er meget kendt fra senere aftryk og hyppigt anvendt. Men ud over dette eksempel kendes faktisk kun ét andet og meget bleget vintageaftryk, der befinder sig på Det Kongelige Bibliotek, så det er med andre ord uhyre sjældent.

H.C. Andersens værtinde på Holsteinborg, grevinde Mimi Holstein (1830-76), skriver om portrættet:

“... og kan De see hvor det hjalp ypperligt at vi piuskede op i Haaret!”. H.C. Andersen på Holsteinsborg den 30. juni 1870. Fotograferet af Kgl. Hoffotograf Georg E. Hansen.

Digterens øjne, skæg og hår er efterfølgende blevet retoucheret.

*Herregården Holsteinborg.
Så kaldt Laterna Magica- eller
tågebillede, nr. 9 af de 15, der
blev vist ved C. St. A. Billes
tale til H. C. Andersens 70-
års fødselsdag i 1875.*

“Hansen har sendt mig Prøvekortene, og deriblandt et af Dem kjære Etatsraad som jeg finder ganske fortrinligt. De seer ud som om De var heelt i Fløiel, forstaaer De ikke nok hvad jeg mener?! – og saa Deres velsignede kjære Træk og kan De see hvor det hjalp ypperligt at vi piuskede op i Haaret!”⁴

Barberons H.C. Andersen

Den franske fotograf Barberons to optagelser, de to vintageaftryk af H.C. Andersen sammen med zoologen Jonas Collin den yngre, Edvards søn, udmærker sig i flere henseender.

Efter de indledende cigar-øvelser i foråret 1862 drog digteren og hans unge rejsefælle den 23. juli af sted på den længe planlagte Spaniens-rejse. H.C. Andersen ville ved at invitere Jonas med på denne rejse betale af på den taknemmelighedsgæld, han følte, at han skyldte såvel Jonas’ far, Edvard Collin, som hans farfar, Jonas Collin den ældre. Den 9. januar 1863 var de i Bordeaux på hjemrejsens vej over Frankrig. Det forløbne

halve års rejsefællesskab havde tæret hårdt på deres indbyrdes venskab, hvilket også tydeligt fremgår af de to portrætter, den dygtige franske fotograf optog denne dag i atelieret på Allées de Tourny 8. Det er ikke just munterhed, der præger dobbeltportrætterne. Jonas Collin havde endnu ikke nået Myndigheds-alder, der dengang indtraf, når man fyldte 25 år, hvorfor H.C. Andersen måtte påtage sig det ansvar, at Jonas ikke kom i uføre. Det var nok især dette forhold, der gav grobund for digterens nervøsitet på den ene side, Jonas’ selvhævdende påståelighed på den anden side og dermed de mange konflikter. Den anspændte stemning på rejsen kan man læse sig til adskillige steder i H.C. Andersens dagbøger, hvori han ved hjemkomsten konkluderer:

“Jonas paastod at Solen skinnede hele Dagen ind i mit Værelse men ikke i hans, mit vendte mod Nord, hans mod Syd, han sagde Solen var i Zenith og gik da norden om, jeg sagde at der var visse Ting i Naturen ingen fornuftige Mennesker disputerede om og saa vilde jeg her tie, han gik flabet ud i Byen. Jeg har megen Fornøielse af ham og faaer mere! adio, i 1000 Dlr men det er afbetalt Gjeld, modtaget under trykkende Behandling, afbetalt under en overmodig selvfølende Caserer”⁵

“Saadan saa vi omtrent ud, lidt mildere sommetider.”. H.C. Andersen og Jonas Collin den yngre i Bordeaux den 9. januar 1863, fotograferet af den franske fotograf Barberon.

De i alt godt otte måneders rejse var virkelig en særdeles bekostelig affære for H.C. Andersen, som Johan de Mylius har påvist ved at udregne rejseomkostningerne: "Rejsen med Jonas Collin d.y. (som var HCAs gæst) kan anslås at have kostet HCA ca. 2.774 rdl. (HCA selv antager det samlede beløb til at være ca. 3.400 rdl., mens Edvard Collin kun sætter det til 2.374 rdl. Omregnet til 1993-penge er de 2.774 rdl. minimum 280.000 kr., hvoraf hen mod halvdelen må være betaling for Jonas)".⁶

At det ikke kun var H.C. Andersen, der oplevede rejsefællesskabet som problematisk, får vi som en ekstra gevinst at vide af bagsiden – verso – af det visitkortfotografi, hvor Jonas står med højre hånd i siden. Her har den på dette tidspunkt 22-årige ungersvend nemlig den 13. januar 1863 – fire dage efter optagelsen – anført følgende humoristiske, men bestemt ikke tandløse, kommentar til situationen: "Saadan saa vi omtrent ud, lidt mildere sommetider".

Barberons to portrætter af digteren med rejsefælle giver ud over deres mange andre kvaliteter et for fotografihistorien interessant indblik i forskellen mellem den franske og de danske fotografers tekniske dygtighed.

De to aftryk er uhyre sjældne, og fotografiet, hvor Jonas står med højre hånds tommelfinger i vestelommen, fylder et af huller-

ne i museets portrætsamling. I et brev til den tidligere omtalte Adolph Drewsen skriver H.C. Andersen den 12. januar 1863:

"Jonas og jeg have ladet os Photographere paa eet Kort, jeg sender Dem et Exemplar, vi eie kun 6 Exemplarer hver og de flyve jo hen, imidlertid skal Jonna ogsaa faae fra mig, jeg har endnu to tilbage. Siig mig hvad De synes derom, jeg holder ikke af den Stilling Jonas indtager, men den er ham nok characteristisk, Jeg vil haabe at Deres Kone finder, at han denne Gang ikke seer mager ud, i det mindste spiser han en Beufsteeg hver Formiddag og vor Middag er ikke saa ringe; De seer han har faaet Skjæg ...".⁷

Tove Thage kan desuden om disse vintageaftryks sjældenhed fortælle, at hun under sit arbejde med *Fotografernes H.C. Andersen* har forsøgt at opspore, om der skulle befinde sig eksemplarer bevaret i franske samlinger – men uden held.

Henrik Tilemanns H.C. Andersen

Den næste og store gruppe af portrætter i nyerhvervelsen er fotograferet af Henrik Tilemann (1835-1923). De fem vintageaftryk i visitkortformat er alle fotograferet på herregården Frijsenborg, hvor H.C. Andersen gjorde længere sommerophold tre gange i 1860'erne. Her var Henrik Tilemann huslærer, senere godsforvalter og desuden en flittig amatørfotograf, der optog

Herregården Frijsenborg, der ligger ved Hammel i trekanten mellem Silkeborg, Randers og Århus. Litografi udført af F. Richardt, 1851, udgivet på C. A. Reitzels Forlag.

såvel topografiske billeder som gruppe- og enkeltportrætter.

Henrik Tilemanns portrætter af H.C. Andersen regnes for de mest interessante og sanddru, fordi han var den fotograf – foruden digterens værtinde i Nyhavn, fotografen Thora Hallager – der havde den længste sammenhængende tid med digteren. De originale negativer findes stadig i privateje, mens hovedparten af de bevarede vintageaftryk befinder sig i den collinske samling, som H.C. Andersens Hus modtog i 1906.

De fem portrætter fra den ‘ny’ samling stammer alle fra sommeren 1865, hvor Andersen opholdt sig på Frijsenborg i to omgange: Dels 12.-30. juni og dels 8.-15. juli. De er unikke i kraft af det tætte samarbejde mellem model og fotograf. Henrik G. Poulsen, der har skrevet bogen *Det rette udseende*, mener ligefrem: “Med hensyn til fotografierne af H.C. Andersen er der også en anden forskel på dem før og efter 1865, nærmere betegnet før og efter seancerne hos Henrik Tilemann, for det var ganske enkelt denne begavede amatør, der lærte Andersen at sidde model for en fotograf”.⁸

“det forestiller mig som Gulliver.”. H.C. Andersen på og foran Frijsenborgs trappe, formentlig hhv. den 14. og den 28. juni 1865. Fotograferet af huslærer og senere godsforvalter Henrik Tilemann.

Og sandt er det, at Tilemanns portrætter af digteren rummer et helt særligt nærvær og liv. Fra opholdene på Frijsenborg i 1865 er H.C. Andersens dagbog fuld af notater om fotografiske optagelser: Man får nærmest indtryk af, at hver en ledig stund blev brugt til formålet. En væsentlig årsag til de mange optagelser var, at Grevinde Frijs stod i spidsen for en damekomité, der skulle afholde basar i Hinnerup til fordel for 108 skadelidte familier ved en storbrand i Nørresundby.

“Til Fordeel for de Brandlidte i Nørresundby var af en Damecomitee paa Frijsenborg Gods, arangeret en Bazar ved Hinnerup-Station; blandt flere Sager, gav Grevinden noget over 50 Portrætkort af mig, og jeg havde paa disse skrevet et og andet lille Stykke i Vers eller Prosa ud af mine Skrifter”.⁹

De to portrætter af H.C. Andersen hhv. sidende på og stående foran trappen på Frijsenborg stammer fra juni-opholdet i 1865. Umiddelbart kunne man tro, at de var optagelser fra samme dag, men det er efter alt at dømme ikke tilfældet: Fotografiet hvor Andersen sidder barhovedet øverst på trappen stammer formentlig fra den 14. juni. At han i de herskabelige omgivelser ikke glemte at betænke samler-interessen hos hverken Edvard Collin eller dennes søn, Jonas d.y. (hvem han ofte samlede snegle til), vidner et brev til Henriette Collin om:

“Hils kjærligt Deres Mand, Louise og Jonas. Jeg sagde ham da jeg sidst kom fra Frijsenborg, det er nu to Aar siden, at jeg ikke havde seet en eneste Snegl, han antog det for en Urigtighed; jeg har nu formeligt søgt, i Haven og i den nærmeste Deel af Skoven, ikke en Snegl er at finde, maaskee det kan ogsaa være interessant ... Dem selv, eller rettere Deres Mand, han “samler jo paa Andersen”, sender jeg to Photographier fra Frijsenborg, paa det ene sidder jeg paa Gaardens lille Trappe ...”¹⁰

Der knytter sig flere oplysninger til fotografiet, hvor en smilende H.C. Andersen står foran Frijsenborgs trappe – formentlig optaget den 28. juni 1865. I et brev til Henriette Collin skriver Andersen: “Til de mange Photographier af mig vil jeg tilføie een endnu til Deres Mands Samling, det forestiller mig som Gulliver”.¹¹ I svarbrevet skriver Henriette: “Jeg finder det store Portrait meget godt men det lille paa Trappen synes jeg ikke om ... Det store er baade ligt og levende og hyggeligt”.¹²

Andersens reference til Gulliver(s rejser af Jonathan Swift) skal måske ses som en munter hentydning til hans jordiske hylsters store dimensioner, som jo også fremgår af fotografiet. Om billedets lighed med personen har digterens venner Carl Lehmann og Edvard Brandes udtalt:

“Som han står her lænet til den blomstersmykkede trappe så han ud, ‘når han var i godt lune og var ved at komme med en vittig bemærkning, beregnet på det sikkert

Tre portrætter af en smilende og afslappet H.C. Andersen poserende på stol. Fotograferet i juli 1865 af amatør fotografen Henrik Tilemann.

fornemme selskab han var i'. Edvard Brandes huskede ham sådan, på sin vis kunne billedet ikke være bedre".¹³

Samlingens øvrige tre Tilemann-fotografier stammer fra opholdet i juli og fra en større suite af fotografier af digteren poserende på forskellige stole. Her har model og fotograf tydeligvis haft et lykkeligt, afslappet og til tider nærmest løssluppet samarbejde om opgaven. Smilet spiller om munden på H.C. Andersen, der er glimt i øjet – og på det ene billede hilser han ligefrem med hatten svingende i hånden. Dette visitkort er i øvrigt aldeles unikt: Det er det hidtil eneste kendte originale aftryk.

“... jeg sender Dem den, der mest ligner – Meyerbeer.”.
H.C. Andersen i Paris den
11. april 1866. Fotograferet
af Bayard & Bertall.

Men alle disse fem fotografier er unikke i kraft af, at de er usædvanlig godt bevaret. Det adskiller dem fra de øvrige få bevarede vintageaftryk af samme optagelser og gør det muligt for alvor at ‘nærlæse’ og beundre amatørfotografen Henrik Tilemanns dygtighed.

Bayard & Bertalls H.C. Andersen

Året efter Frijsenborg-optagelserne bød på endnu en af H.C. Andersens rejser til Syd-europa, denne gang til Portugal over Tyskland, Holland, Belgien og Frankrig. Undervejs sad han for professionelle fotografer i Amsterdam og Haag – og i Paris hos Bayard & Bertall.

Visitkortportrættet af digteren i overfrakke og med hånden under kind blev taget den 11. april 1866 hos de to fotografer Émile-Antoine Bayard (1837–91), der også var maler og tegner, og Charles-Albert d’Arnoux (1820–83), karikaturtegner og illustratør, der 10 år tidligere havde illustreret den første franske oversættelse af H.C. Andersens eventyr, *Contes d’Andersen*. Sidstnævnte brugte pseudonymet

Bertall, et anagram af fornavnet Albert. I dagbogen skriver Andersen:

“[Hetzel og Frølich, red.] førte mig derpaa hen ved Madeleinen til den Photograph der har gjort Billeder til første Udgave af Eventyrene; der var og blev photographeret den fameuse Stephens; Frølich, red.,] vilde at jeg sad til fire Portrætter ...”¹⁴

Vi kender i dag kun to af de fire optagelser, H.C. Andersen omtaler. Måske fordi digteren selv slet ikke var tilfreds med resultatet. Alligevel sendte han pligtskyldigst dette efter hans mening bedste aftryk til Edvard: “Mine Photographier fra Paris ere daarlige, jeg sender Dem den, der mest ligner – Meyerbeer”¹⁵

Trods modellens på mange måder meget forståelige mangel på begejstring, så hører portrættet her med sin utraditionelle afbildning af en eftertænksom H.C. Andersen til blandt de mere markante i samlingen.

I.B. Melchior H.C. Andersen

Den næste gruppe billeder er optaget af en dansk amatørfotograf, der, ligesom det var tilfældet med Henrik Tilemann og Theodor Collin, var del af H.C. Andersens vennekreds og derfor kunne få digteren til at posere på relativt afslappet vis. Grosserer, fabrikant og amatørfotografen Israel Berendt Melchior (1827-93) var lillebror til

Grosserer, fabrikant og – ikke mindst – amatørfotograf Israel Berendt Melchior (1827-93), der optog de mange fine portrætter af H.C. Andersen på landstedet Rolighed.

Moritz Gerson Melchior, hos hvem H.C. Andersen var en hyppig gæst i sine sidste leveår. Moritz og ikke mindst hustruen Dorothea tog sig kærligt af digteren i deres hjem på Højbro Plads såvel som på deres landsted *Rolighed* på Østerbro, hvor Andersen udåndede den 4. august 1875. Det er fra *Rolighed*, de næste fem billeder stammer.

De fem aftryk adskiller sig fra den øvrige samling dels ved, at de alle fem er såkaldte stereoskopier – dvs. to næsten identiske op-

“... en mand, der vil have noget med, vil lære.”. H.C. Andersen på Rolighed, sommeren 1867. Fotograferet af I.B. Melchior.

tagelser, taget fra en smule forskellig vinkel, hvorved man opnår en tredimensionel effekt, når man betragter billedet gennem et stereoskopi-apparat – og dels ved at alle fem er gruppeportrætter.

Den tidligste optagelse af de fem er den, hvor H.C. Andersen står foran havetrappen til *Rolighed* sammen med malerne Carl Bloch (1834-90) og Frederik Christian Lund (1826-1901).

“Når Brandes fremdrog dette fotografi, pointerede han, at man skulle lægge mærke til, hvor klog H.C. Andersen ser ud, som han står der og lytter til de andres tale, ‘det er en mand, der vil have noget med, vil lære’, var Brandes kommentar”.¹⁶ Portrættet af Andersen står centralt i kompositionen, hvor hans holdning i øvrigt minder påfaldende om den på “Gulliver”-billedet ved Frijsenborgs trappe.

Billedet er – ligesom de tre andre stereoskopier fra *Roligheds* have – optaget i sommeren 1867. Det fine aftryk af H.C. Andersen halvvejs liggende henslængt i græsset har, ligesom det aftryk, hvor han står på havetrappens repos med buket i højre hånd og hat i venstre, ikke tidligere været repræsenteret i portrætsamlingen i H.C. Andersens Hus. Det er derfor så meget desto større en glæde at kunne føje disse velbevarede eksemplarer til samlingen.

Gruppebilledet af H.C. Andersen stående på trappen i selskab med forskellige medlemmer af familien Henriques og Melchior er af noget senere dato; det blev optaget den 2. oktober 1870. I dagbogen noterer han: “[K]jørt ud til “Rolighed” og spiiist Frokost der; blev til henimod tre og blev photographeret paa det Billed Israel tog af Stedet...”.¹⁷

Den imponante opstilling på den nye have-trappe til landstedet, som netop var blevet ombygget og udvidet, skulle også blive den sidste af I.B. Melchior i øvrigt mange vellykkede udendørs optagelser med H.C. Andersen fra *Rolighed*.

“... blev photographeret paa det Billed Israel tog af Stedet.”. H.C. Andersen i gruppe med medlemmer af familierne Melchior og Henriques på det ombyggede Roligheds nye havetrappe. Fotograferet den 2. oktober 1870 af I.B. Melchior.

*Thora Hallager (1821-84),
Danmarks første professionelle
kvindelige fotograf.
Fotograferet i 1866, ukendt
ophavsmand. Kopi doneret til
H.C. Andersens Hus af
dr.phil. og overbibliotekar
Helge Topsøe-Jensen.*

Thora Hallagers H.C. Andersen

At der allerede tidligt fandtes kvindelige fotografer, vidner samlingens sidste portræt af H.C. Andersen om. Det er repræsenteret med to aftryk: et samtidigt i visitkort- og et senere i kabinetformat. Thora Hallager (1821-84) var Danmarks første professionelle, kvindelige fotograf og, som det fremgår af portrættet, en meget dygtig en af slagsen. Hun havde atelier på hjørnet af Kongens Nytorv og Lille Kongensgade på

fjerde sal; på tredje sal boede i en årrække H.C. Andersen, som hun også var husvært for fra 1866-69.

Portrættet, hvor Andersen er atypisk, men særdeles heldigt taget fra sin venstre profil, blev til i oktober 1867; enten den 10. eller den 16. Begge dage har han i sin dagbog anført "Siddet for Frøken Hallager". Billedet er desuden atypisk ved, at H.C. Andersen virker usædvanlig afslappet og veltilpas, velsagtens fordi han kendte Thora Hallager så godt. Og digteren har da efter alt at dømme også været særdeles godt tilfreds med resultatet, for de næste to år var portrættet det, han flittigst brugte at forære væk.

Udover de i alt 20 herlige portrætter af digteren skal det her blot nævnes, at den nytilkomne samling i øvrigt rummer nogle meget fine sidegevinsten i form af tre fotografiske portrætter af den aldrende Edvard Collin, et af Georg Brandes, der er signeret til den collinske familie, samt et af Fr. Hegel (1817-87), forlagsboghandler og senere etatsråd, der er dedikeret til Jonas Collin.

*"Siddet for Frøken Hallager".
H.C. Andersen på Kgs. Nytorv i
København, medio oktober
1867. Fotograferet af Thora
Hallager.*

Skilles og Mødes – en genforening

Det er 20 velbevarede fotografier, der nu følger sig til samlingen i H.C. Andersens Hus. Deres velbevarethed er så usædvanlig, at eksperten Tove Thage efter at have set dem på auktionshuset udtalte: “...forestil dig nogle gamle fotografier, som ser helt nye ud, som kom de direkte fra fotografens hånd – sådan er de! Jeg troede først, at de var falske ...”¹⁸

Samlingen er af uvurderlig national betydning af hensyn til H.C. Andersen-forskningen såvel som fotografihistorien. I denne sammenhæng er de to områder svære at skille ad. Fotografihistorien bevidnes ved repræsentationen af både danske og udenlandske professionelle fotografers værker samt af værker af de fremtrædende danske amatørfotografer, over for hvem digteren kunne posere på mere afslappet vis, da de var dele af digterens vennekredse. Tilemanns og Melchior's nyskabende og teknisk dygtige portrætter af digteren viser med Tove Thages ord:

“...hvor i Danmark der blev arbejdet med iver, dygtighed og hvor der blev eksperimenteret af lyst, ikke af kommercielle hensyn. Da H.C. Andersen var med på at eksperimentere med fotografiet, opstod de helt enestående seancer mellem fotograf og model. Der findes stort set ikke danske portrætfotografier fra denne tidlige periode, der kan måle sig med disse optagelser fra 1860'ernes Danmark.”¹⁹

Med samlingen af portrætter kommer man særdeles tæt på personen H.C. Andersen, ikke mindst på grund af disse amatørfotografers innovative tilgang til det ny medie.

Og nu, hvor talen er om de – mere eller mindre – nye medier: I 2001 blev museets betydelige samling af portrætfotografier af H.C. Andersen ompakket og digitaliseret, og vi fik dermed mulighed for at gøre samlingen tilgængelig på internettet, hvor portrættene kan studeres i de digitale samlinger på hjemmesiden.²⁰ Det er en facilitet, der er blevet særdeles flittigt benyttet af museets brugere og samarbejdspartnere, og det er derfor også en glæde at kunne opdatere den med disse for os nye og usædvanlige portrætter, som oven i købet stammer fra den collinske samling af H.C. Andersen-fotografier. Dermed har de den fineste proveniens, “anderseniana” kan have. At de derudover har været del af den selvsamme collinske samling, der udgør grundpillen i museets samling af H.C. Andersen-portrætter, kan kun gøre glæden desto større: Hvad der har været skilt, mødes nu igen på lykkelig vis i den offentlige samling.

Som tidligere nævnt kom de første fotografier fra den collinske samling til H.C. Andersens Hus som led i den allertidligste indsamling af genstande. Da det gule hjørnehus slog dørene op på H.C. Andersens fødselsdag den 2. april 1908, kunne de besøgende se portrættene på væggen i det

værelse, der nu rummer rekonstruktionen af bohavet fra H.C. Andersens mormors hjem. I guidehæftet kunne gæsterne læse: “Paa Væggene i det forreste Værelse findes bl.a. Billeder fra den collinske Familie, hvis intime Forhold til A. er vel kendt fra “Mit Livs Eventyr”, samt to Rammer med talrige Originalfotografier af A. (udstillede paa Verdensudstillingen i Chicago).”²¹

Når nærværende udgave af Fynske Minde-der udkommer, kan H.C. Andersens Hus fejre sit 100-års jubilæum, den 2. april 2008. I denne tid vil den nye erhvervelse, der så smukt følger sig til de allerførste erhvervelser, kunne beses i museet som en passende del af markeringen af denne be- givenhed.

Endnu en gang tak til Tove Thage, til Kulturværdiudvalget og ikke mindst til Kulturarvsstyrelsen, uden hvis generøse be- villinger H.C. Andersens Hus havde været en fødselsdagsgave fattigere.

Noter

Nærværende artikel er – i en lidt anden form – desuden udgivet i Anderseniana 2007

1. Brev til Chr. Høegh-Guldberg af 5. februar 1839.
2. “Konferensraad A.L. Drewsens optegnelser om H.C. Andersen. Meddelt af H. Topsøe-Jensen” i *Sertryk af Personallhistorisk Tidsskrift*, Hæfte 2, 1943, p. 145.
3. Brev til Henriette Collin den 5. juni 1862.
4. Brev fra Mimi Holstein til H.C. Andersen den 12. juli 1870.

5. *H.C. Andersens dagbøger*, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, G.E.C. Gads Forlag, bd.V, 1971, p. 377.
6. Mylius, Johan de: *H.C. Andersen – Liv og værk*, Aschehoug 1993, p.149.
7. Brev til Adolph Drewsen, Bordeaux den 12. januar 1863.
8. Poulsen, Henrik G.: *Det rette udseende – fotografernes H.C. Andersen*, Hans Reitzels Forlag, 1996, p. 109.
9. Brev til Edvard Collin, Frijsenborg den 23. juli 1865.
10. Brev til Henriette Collin, Frijsenborg den 20. juni 1865.
11. Brev til Henriette Collin, Frijsenborg den 9. juli 1865.
12. Brev fra Edvard og Henriette Collin, København den 11. juli 1865.
13. Lehmann, Johannes: “Hvordan så H.C. Andersen ud?” i Svend Larsen (red.): *Anderseniana*, Ejnar Munksgaards Forlag, København, 1953 p. 271-72.
14. *H.C. Andersens dagbøger*, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, G.E.C. Gads Forlag, bd.VII, 1972, p. 80. Den ‘fameuse Stephens’ er Alexander Hamilton Stephens (1812-83), der var amerikansk sydstatspolitiker, og racistisk stemt vicepræsident for Konføderationen under borgerkrigen 1861-1865.
15. Brev til Edvard Collin, Bordeaux den 24. april 1866. Giacomo Meyerbeer (1791-1864) var tysk-fransk komponist.
16. Lehmann, op.cit., p. 272.
17. *H.C. Andersens dagbøger*, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, G.E.C. Gads Forlag, bd.VIII, p. 418.
18. E-mail fra Tove Thage til forfatteren, den 2. oktober 2007.
19. E-mail fra Tove Thage til forfatteren, den 2. marts 2007.
20. <http://www.museum.odense.dk/andersen/portraet/billedstart>
21. Guide H.C. Andersens Hus i Odense, juli 1908, p.5.

Litteraturhenvisninger

Lehmann, Johannes: *Hvordan så H.C. Andersen ud?*

I Svend Larsen (red.): *Anderseniana*, Ejnar Munksgaards Forlag, København 1953.

Ochsner, Bjørn: *Fotografier af H.C. Andersen*. H.C. Andersen Hus, 1957.

Poulsen, Henrik G.: *Det rette udseende – fotografernes H.C. Andersen*. Hans Reitzels Forlag, 1996.

Thage, Tove: *Fotografernes H.C. Andersen*. Høst & Søn, GB-Forlagene A/S, 2007.

I Sat Today for the Photographer

In 2007 Odense City Museums managed to ensure that a collection of 20 portrait photographs of Hans Christian Andersen came into public ownership. First, however, a long drawn-out and complicated process of acquisition had to be gone through, whose happy outcome can be attributed to the considerable efforts of the Cultural Heritage Committee and the Committee for Cultural Values.

The collection represents as many as seven different photographers' attempts at a portrait of Hans Christian Andersen. All seven photographers – Theodor Collin, Georg E. Hansen, Barberon, Henrik Tileman, Bayard & Bertall, Israel B. Melchior and Thora Hallager – as well as the individual portraits are discussed in the article.

These 20 portrait photographs have unique national significance both for research into Hans Christian Andersen and for the history of photography. Many of them are taken by visionary amateurs who because of their personal relationship to the writer could allow him to pose in a relaxed manner, just as Andersen himself was a model

who entirely went along with the idea of experimenting with the new medium.

In addition the collection is unique due to its exceptional state of preservation. For Hans Christian Andersen's House the photographs are a bonus in a number of ways. Four of them have not been represented in the museum's collection before and several of the others are extremely rare. Furthermore the collection has a particularly fine provenance, coming as it does from the Collin's family collection of portrait photographs, where they have been part of the same collection as the 62 portraits that came to the museum immediately prior to its opening and that make up the centre-piece of the museum's collection of Andersen portraits. When Hans Christian Andersen's House opened to the public on 2nd April 1908 it was with the 62 portraits exhibited in the principal room. Now the museum, as a small element in the celebration of its centenary, can have the enormous pleasure of completing the Collin portrait collection and displaying the 20 newly acquired portraits.

